

ZSIRAI LÁSZLÓ

A Napló

ZSIRAI LÁSZLÓ (1956) Budapest

Váci Mihály 1956-os naplóját adta közre a forradalom ötvenedik évfordulója alkalmából a nyíregyházi Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület és a budapesti székhelyű Váci Mihály Kör. Vállalkozásuk nem előzmény nélküli, hiszen az időközben elhunyt Tasi József a korábbiakban foglalkozott már Váci Mihály és felesége a forradalom alatti napokban tanúsított viselkedésével. A forradalom hiteles dokumentumának is tekinthető Váci-napló az eseményleírások mellett eredeti versfogalmazványokat tartalmaz. A Napló közreadása a Ladányi András szerkesztő által a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában végzett kutakodás eredménye, aki a publikálás céljával emelte ki a Váci-hagyatékából. A kopott, kék keménytáblás, spirálozott, vonalas füzet kék tintával írt verseit, fogalmazványait 1956. szeptember 30. és október 15. között írta a költő.

„A forradalom kitörésekor, 1956. október 23-án és a többi napokon Váci Mihály Budapest utcáin tartózkodott. Ott volt minden fontos történésnél. Áthattotta a forradalmi hevület, és lázban égett. Nyilván este, vagy másnap, még az események hatása alatt lejegyezte gondolatait-érzelmeit. Valószínű, nem volt otthon új füzet, elővette a teleírt kék spirálfüzetet, amelynek a *Béna ököl* címet adta. Mivel az volt a szokása, hogy a füzet egyik oldalára írt, így megfordította a vonalas füzetet, és ott kezdte írni a naplót, amely 19 oldalon a lap jobb oldalát foglalja el, míg a másik oldalra a már említett versciklusok kerültek megfordítva.

A napló egyben torzó is, mert hirtelen abbamaradt. Szinte az elbeszélés közepén szakadt meg. Mintha csak egy pillanatra tette volna le a tollat a kezéből a költő, hogy mély lélegzetet vegyen, és rögtön folytatja. Nem így történt. A napló így torzó-jában is felemelő, megrázó és csodálatos. A forradalom hiteles, pontos beszámolója és egyben dokumentuma, átítatva a költő érzelmeivel. A forradalom alatt kevés ilyen mű született, illetve nem is tudok még csak hasonlóról sem. Nyilván a mű kíváncsivalót hagy maga után a megfogalmazásban és a stilizálásban is. Az események sodrásakor Váci Mihálynak bizonyára nem volt ideje a stilsztikára és a stílusjegyekre vigyázni. Később ezért az írásért már börtön járt volna. Így valószínű, a polcok mélyén pi-

hent a napló, abban az állapotában, ahogy azt megírta. Azt gondolom, ahogy így az első fogalmazásban kitörtek, kirobbantak Váciból a gondolatok – amiket még aznap papírra vetett –, ettől nagyobb a napló hatása, ereje, sodrása és hitelessége.

A következőkben olvasható a jobb oldalon az eredeti kézirat, míg a bal oldalon a Tasi József által az Új Forrásban, 1996-ban publikált szöveg, ami azonos a Tasnádi Gábor által szerkesztett, *Lobogó jegenyék* címmel 2004-ben megjelent könyvben találhatóval – írta bevezetőjében Ladányi András.

Váci Mihály feljegyzései az alábbi mottóval kerültek most a szélesebb nyilvánosság elé: „Nem lesz előttem semmi szent / csak a magyar nép, szenvedése, / s mind az, aki miatta nem pihent, / s a lobogót bemártva vérbe, / az ágyúcsővel szembe ment!” Váci a forradalmi napok fővárosi eseményeiről tudósít naplójában. Jelen volt minden fontosabb színhelyen, ahol az azóta emlékezetessé növekedett események történtek. Sinkovits Imre Petőfi-szobor talapzatáról elmondott szavatait említi például, majd a diákság tüntető felvonulásáról számol be. Gondolatfűzése híven tükrözi azt a valós lelkesedést, ami akkor áthattotta a menetben haladók sorait. Az írás a rádió felől hallatszó fegyverropogás hírével szakad meg.

A naplóban olvasható hosszú versrészletek a forradalmi történések lelki háttéréről vallanak, feltárva azt a helyzetet, ami a nemzet lelki egyensúlyának féltését váltotta ki a magyar népből. Az okok között az ország vezetésének alkalmatlan volta a verses feljegyzések élén szerepel:

*Hány törtető titkár
és hány marcangoló miniszter,
elvetemült elnök,
hány here helyettes,
hány bárgyú bizottsági tag,
hány vétkes vezetőségi tag,
ó, hányan voltak itt még máma is,
hányan fonták falánkságuk háló hurkait
testünk köré, még ma is benne rángtunk
hálójukban, s egész befont országunk,
hányan zümmögtek itt finom legyűrt [?] kocsik
zöngésével,*

s cikkáztak mint könnyű darazsak – kék fényvel,
ó hányan csörtettek –, ordító ordások,
s nyúltak a porba lapulva – róka-ravaszok,

de most nem volt egy sem, aki kiálljon,
lehet:

Hazudni könnyű: hangos harsogók,
Zsarolni könnyű: zsarnok zsarolók,
Bűnözni könnyű – bérelt banditák,
Vétkezni könnyű – vásárolt vezetők,
Gyilkolni könnyű – gyötrő gyilkosok.
Országot eladni könnyű: átkos árulók.

Népet irtani könnyű:

öletni lehet: őrült öldöklők.

De egy nehéz: – elibénk állni,
hangos harsogók,

Hazudni lehet: hazug harsogók,

De egy nehéz: – kiállni elibénk,

nagyon nehéz:

De egy nehéz: – előttünk állni,

nagyon nehéz: – nekünk felelni,

nagyon keserves: – mentegetőzni!

[nagyon keserves]: számot adni,

rettenetes lesz: megbűnhődni,

borzalmas lesz: – mindenért fizetni.

Később a Parlament előtti békés tüntetés váltotta ki belőle a következő sorokat:

Nem volt elég a könny, mit eddig facsartak
szemeinkből, nem volt elég a parázs,
a sok üszök, mit szemüregünkbe raktak,
nem volt elég a gyötrelmek mardosó savja,
mely szemünket üres gödrökké marta,
nem volt elég, hogy szemeink gyönyörű gyöngyét
kivájták pilláink közül, mint a kagylók drága
gyöngyét,

s a sírások füzéreire fűzték,
s szétpergő szilánkokra törték.

Csodálkozó kék szemünk a könnyek
arcunkba vajt medrében elszivárgott.
Szemünk olvadt ezüst tégelyéből
a könnyek [serege] sísteregve izzva sercegett,
s arcunkba szörnyű jeleket égetett-vágott!

E nép könnye nem volt még elég!
E nép könnye nem volt még elég!
látását még nem vette el egészen,
még látott valamit a könnyek zuhatagán át,
még látta, felismerte a gyilkos arcokat,
még megjegyezhetette, kik hajolnak fölé fegyverrel,
még látta,

szerették volna hát szemét kivájni örökre,
feltűzdelni a szuronyok hegyére,

hát bombát dobtak rá, fakadjon ki szeme,
buggyanjon ki, mint eleven seb,
ne legyen, csak szivárgó üreges sötét helye,
csak két üszkös seb maradjon, s a véres nyíláson
csorduljon ki vér-könnye szakadatlan,
agyveleje buggyanjon ki patakban,
csak ne lásson, ne lásson, ne lásson!

Bombát dobtak – de a robbanás
nem vakított meg: – letépte
szemeinkről a vakságot,
s ha hull a könny – csak tisztábbra mossa
szemünket, mely előtt a torkolattüzek
fényénél az igazság fellángolt.

Ezekből a sorokból is felmérhető, hogy Váci a magyar nép költője volt, a sokaság fia, aki szellemében hűen folytatta a néppel tűzön-vízen át lélegző Petőfi-hagyományokat.

E napló lapjain dokumentálta, hogy már ekkor elhatározta 1957-ben kiadott verseskötete címét: *Nincsen számodra hely.*

Nem csupán a napló lapjaira formált sorok mondanivalója, hanem a kortársak vallomásai szintén meggyőznek Váci szerepéről, véleményéről, és kiállításáról az 1956-os forradalom időszakában. Erről Ladányi András 2000-ben megjelent, Váci Mihály „Élj tiszta tüzeidben” című interjúkötetének összefoglaló bevezetőjéből alapos részletességgel értesül az olvasó: „Az interjúk készítésekor [1999-ben] megkérdeztem: vajon Váci Mihály hol volt és mit csinált 1956-ban? A legtöbben erről semmit nem tudtak, Váci írásaiban sincs erre vonatkozólag semmilyen eligazító nyom. Ifjú Szabó István szobrász azt mondta: »1956-ban nagy csalódások érték..., azt tudom, hogy Miska mindenben benne volt. – Ezt hogy érted? – Együtt eljártunk a Petőfi körbe. Nagyon dühös és mérges volt. Sokat várt a Petőfi körtől, és nagyot csalódott benne. Egymás között hosszú szócsatákat vívtak.« Serfőző Simon írta: »Mindannyian olyan környezetben nőttünk fel, akiknek 1956 soha nem volt ellenforradalom, hanem mindig az volt, ami. – Hogyan viszonyult ezekhez Váci Mihály? – Nem emlékszem és nem tudok arról, hogy erről mit gondolt. Azt kell mondanom, hogy ennek az életművében nyoma sincs, illetve ha van, az nem biztos, hogy jó fényt vet rá.« Papp József Váci képzős osztálytársa: »Az még nagyon emlékezetemben maradt – amire sosem tértünk vissza –, hogy Miska majd-

nem sírva mondta el, hogy mit látott 1956. október 25-én a Parlament előtti téren. – Mit látott? – Ez számomra életre szóló megrendülést jelentett, mert ott feküdtek halomra löve az emberek egymás hegyén-hátán. Teljesen indokolatlanul és értelmetlenül haltak meg. Látta az emberek óriási mennyiségét. Könnyezve mondta: Ezt soha nem lehet elfelejteni. – Milyen oldalon állt ő akkor? – Azt mondta: Akik ezt csinálták, a világ legnagyobb gazemberei. Nem foglalt állást, csak arról beszélt: Ez embertelenség, kegyetlenség, hogy a megbékélő, békés, jó szándékú tömegbe orv módon belelőnek, lekasabolják őket. Ez tiszta Ázsia. Többet nem mondott erről.« Molnár József festőművész: »Amikor harcok folytak – november 4-e után –, hallottuk a dörgést. Együtt voltunk és beszélgettünk [Váci Mihállyal]. Tanakodtunk, hogy ez a nagy durranás torkolati tűzből ered-e, vagy becsapódás. Amint ezt a gondolatot felvetettük, a házunk megremegett. Kiderült, hogy a házunk földszinti lakását lőtték szét. A nagy durranás minket ért el. Mozogtak a falak. A por felkavarodott. Eszeveszetten futottunk le a pincébe. Az egész ház a pincében tartózkodott. Szorosan egymás mellett feküdtünk egész éjszaka. Másnap délelőtt merészkedtünk fel; mert akkor már annyira nem lőttek. Megnéztük, hogy mi történt. Azt tapasztaltuk, hogy a műteremnek nagyobb baja nem esett, csak a por hullott, a törmelék mindent betakart. – Kik találták el a házat? – Az oroszok. – Váci Mihály ezt hogy viselte? – Amikor kiderült, hogy a mi házunkban volt a becsapódás, mindenki pánikszerűen, leggyorsabb tempóban igyekezett a pincébe, így Váci Mihály is. Ott vártuk a végét. Volt ott olyan forradalmár vagy ellenforradalmár, egyszóval az oroszok ellen viselt fegyvert, aki hozzánk menekült le. Váci Mihály hamarosan megjegyezte: Ez a kiskatona akarja megvédeni az oroszok ellen Budapestet, és most gondolja, hogy fogja-e tartani a frontot?« Amikor Sáránci József költővel beszélgettem, elmondta, kár, hogy az emberek nem ismerik Váci Mihály 1956-os naplóját, mert akkor más véleményük lenne Váciról. Ezt a naplót ők az Új Forrásban már lehozták, amit Tasi József, a Petőfi Irodalmi Múzeum fősztályvezetője adott közre.

Felhívtam telefonon Tatabányán Monostori Imrét, az Új Forrás főszerkesztőjét, a Megyei Könyvtár igazgatóját. Postafordultával küldte a lapban megjelent Váci-napló másolatát.

Közben megtudtam, hogy az eredeti kézirat a Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ kéziratárában van, amit Juhász Máriától vásároltak meg.

Azonnal elolvastam a döbbenetes erejű írást. A félig prózában, félig versben írt irodalmi napló az 1956. október 23–27-i napok egyrészt hiteles tudósítása, másrészt Váci indulatainak verses lüktetése és lobogása.

A naplóból kiderül: Váci tevékenyen részt vett ezeknek a napoknak a történéseiben. A feleségével, Juhász Máriával, az egyetemi ifjúság soraiban, lelkesen felvonult a Petőfi-szoborhoz. A tömeggel együtt kiáltotta: »Rabok tovább nem leszünk!« Közvetlenül a Bem-szobor talpánál hallgatta Veres Pétert, és a tömeggel énekelte a *Himnusz*t, amikor a piros-fehér-zöld zászlóból kivágták a címert. A Parlament előtt Nagy Imre beszéde alatt kiabálta a jelszavakat. A Rádiónál is ott volt. [Amikor az ÁVH-sok a tömegbe lőttek.] Ezekben a napokban – a napló szerint – Váci a márciusi ifjak lobogásában ég. A gyűlölet, a tenni akarás és a szabadság részeges mámore kavargoznak ezekben a versekben. Kár, hogy a napló megszakad, és nem folytatódik tovább.

Talán innen adódik, hogy Váci verseiben, prózáiban egyetlen negatív jelzőt sem találunk 1956-ról. Ezért is karolhatta fel az olyan fiatal költőket, mint Buda Ferenc, aki egy évet ült börtönben 1956 miatt. Mégis közölte a verseit az Új Írásban. Ennek tükrében talán érthetőbb a szerepe az első anyanyelvi konferencia megszervezésében. Erről Csoóri Sándor a következőket mondta: »Az elsők közé tartozott, akik megértették, hogy a nyugaton élő magyarokkal kapcsolatot kell teremtenünk. Nagy Károly, aki szintén arról a vidékről való volt, mint Miska és Amerikában élt, ő írt egy levelet Illyésnek, Kodály-nak és Vácinak, amelyben felvetette az anyanyelvi konferencia ötletét. Ennek kivitelezése akkor nem volt egyszerű. Váci Miska nagyon bátran, szívósan hadakozott azért, hogy ez az anyanyelvi konferencia létrejöhessen. – Miért volt ez bátor tett? – Azért, mert az emigrációval kapcsolatot keresni az 1960-as években majdnem fölért egy kis hazaáruházzal, hiszen ezek mind 1956-osok voltak. Váci Miska tudott úgy árnyalni, hogy fontosabb volt számára az, hogy ezek magyarok voltak és a magyar kultúrához akartak tartozni, még akkor is, ha '56-osok voltak. Ezt ő mindenütt védte. Létrejött ez az anyanyelvi találkozó is. Ebben rendkívüli nagy érdeme van Miskának.«

Mire példa ez a napló? Arra mindenképpen, hogy a költők szíve és embersége milyen fontos és pontos iránytű lehet a társadalmi és az egyéni sors lelki terepén. (*Váci Mihály: A Napló, Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület – Váci Mihály Kör, Nyíregyháza, 2006*)